

4. Ubi ipsa rerum narratio, si contra vivos fieret, certo solius caritatis, non justitiae, laesio esset, quoad defunctos, utpote quibus tristitia nunc proprie non inferatur, facile *quaelibet* laesio peccaminosa aberit, nisi forte cognatorum superstitem ratio major sit habenda.

In hoc autem peccari prorsus potest, praecipue ab historiographis, si alicujus viri crimina narrantur, at silentio premitur, quod de ejus conversione et poenitentia constat. Nam quum poenitentia famam ex magna parte restituat, injustum est, alicujus famam pollutam relinquere atque ita posteritati illius memoriam transmittere. S. Alph. n. 974 cum Busenb.

1184 Ad VIII. 1. Interrogando, laudando aliquem excitare ad gravem diffamationem, sine dubio grave peccatum est, idque contra justitiam. S. Alph. n. 979.

2. Qui gaudet et libenter audit gravem detractionem eam approbando aut de gravi malo proximi gaudente, etiam graviter peccat; si autem gaudium solum habet de auditione rei novae et curiosae, idque intra se concludit, venialiter tantum peccat. Ib.

3. Qui, quum Superior spiritualis detrahentis sit, eum, quando commode potest, non corrigit atque ita non impedit detractionem, etiam grave peccatum committit neglecti officii sui, ut parentes laesae pietatis, attamen non committit injustitiam erga diffamatum. S. Alph. n. 980.

4. Homo privatus, qui quando commode potest detractionem alterius non impedit ex verecundia vel negligentia, approbationem non ostendens, venialiter tantum peccat, modo ne praeter diffamationem aliud grave damnum sequatur: ita vix non semper probabiliter dici posse, S. Alph. n. 981 cum aliis multis docet. Cf. S. Thom. I. c. art. 4.

5. Qui autem aliquo modo displicentiam suam ostendit, plerumque ab omni peccato excusatur, quia raro constat, correctionem fore efficacem, nisi quis clare redarguere possit ea, quae proferuntur, aut de certa *calumnia* agatur. Id enim in simplici detractione, quae auditur, notandum est, audientem saepe nescire, num gravis reapse detractio eaque sine causa excusante committatur; quare non debet absentem ita defendere, ut praesentem dubie delinquentem accuset; dein quando animadvertitur, fieri gravem detractionem, saepe instantanea correctio nihil juvat amplius, siquidem et ipsa narratio abrupta fortasse majorem diffamationem causat, quam finita, et detractor correctionis impatiens facile augebit firmabitque narrata, ut sese defendat. Hinc in ipsa defensione ejus, cujus fama invaditur, et in correctione diffamantis prudentia prorsus opus est.

§ 2.

De judicio temerario et suspicio.

1185 Cum diffamatione intime cohaeret judicium temerarium et suspicio, qua quis apud seipsum sinistre de altero cogitat atque ejus famam laedit: nam si suam suspicionem vel praeconceptam opinionem cum aliis communicat, detractionem formalem, de qua praecedenti § sermo erat, committit, quamquam qui sinistras *suspiciones ut tales* com-

municat, saepe ob parvitatem materiae a peccato mortali excusatur. (Cf. tamen infra ad II, 3).

I. Judicium a suspicione temeraria sic distinguitur, ut judicium sit firma mentis adhaesio quoad proximi defectum diffamantem sine sufficienti ratione, suspicio infirma quaedam adhaesio seu potius mentis inclinatio vacillans ad affirmandum talem defectum.

II. Judicium temerarium in re graviter diffamante est peccatum grave, si est judicium perfectum, perfecte temerarium, perfecte grave. Cf. S. Alph. n. 962.

III. Suspicio temeraria etiam voluntarie sustentata in re ordinarie gravi ex se non censetur mortale peccatum esse, sed mortalis malitia saltem restringitur ad rem enormiter gravem pro conditione proximi, aut ad malitiam, quae suspicioni accedat sive ex qua suspicio voluntaria oritur.

Explicatio. Nota ad II: 1. Conditiones, si latius enumeratas habere 1186 vis, ad constituendum peccatum mortale in temerario judicio hae sunt:

a) Debet esse *judicium*, non sufficit sola apprehensio, qualis v. g. fuerit, si videas hominem domo egredientem, qui menti tuae ut fur exhibetur, sive per diabolicam suggestionem, sive per phantasiam mentisque instabilitatem atque sagacitatem: Tamb. l. 9 cap. 1 n. 5.

b) Debet esse *judicium perfectum* i. e. assensus moraliter certus: alioqui habes suspicionem tantum. Certus assensus ab infirmo optime *reflexione* distinguitur, si homo se ipsum statim interrogat, num sibi persuasum sit, quod cogitet de altero.

c) Necessesse est, ut sit *judicium perfecte temerarium*, i. e. conceptum sive sustentum ex rationibus, quas perfecte animadverteris esse vere leves: nam si graves rationes habeas, etsi paulo ultra pondus rationum judicio adhaereas, non graviter pecces, sed venialiter; si pro pondere rationum judicas sive suspicaris, nihil peccas. Tamb. ib. n. 8 et 9. Quare omnino ad rem S. Alph. notat, ad peccatum mortale non sufficere, ut animadvertas, te contra aliquem sinistre cogitare, sed requiri etiam, ut plene advertas, te id facere ex levi ratione, aut sine examine sufficienti rationum, quae apparent.

d) Requiritur, ut sit *judicium perfecte grave*, i. e. 1) de re graviter diffamanti, sive sit defectus moralis, sive aliud quid diffamans; 2) de homine tibi noto, aut de communitate, familia nota: nam neque de homine aliquo indeterminato male cogitare peccatum grave esse, neque de homine determinato mihi ignoto quem v. g. casu videam, expresse docet Lugo disp. 14 n. 26 de *justit. et jure*: attamen sic temere judicare, non effugit peccatum veniale.

2. Contra mortalem malitiam judicii temerarii sic descripti objici nequit, probabiliter non esse grave peccatum uni alterive viro prudenti crimen aliquod narrare. Nam fac, non esse; nemo tamen negat, grave peccatum esse etiam apud unum tantum aliquem falso graviter calumniari. At judicium temerarium potius calumniae simile est, quam simplici detractioni.

3. Si iudicium temerarium aliis manifestatur, facilius etiam grave evadere potest; nimirum etsi ego certo non iudico, si in altero tamen persuasionem de re tertium graviter diffamanti produco, mortaliter pecco.

1187 Ad III. 1. Suspicio et positiva dubitatio tum saltem cum peccato mortali conjuncta est, si 1) concipitur ex gravi odio aut 2) prorumpit in gravem contemptum etiam internum tantum: qui ad malevolentiam reducitur. Quare Lessius l. 2 c. 29 dub. 3 n. 23. (*de just.*) dicit: „unde etiam nunquam suspicio est mortale, nisi ex malevolentia procedat.“ Item Tamb. l. c. n. 16, Laym., Cajetan. etc.

S. Alph. n. 964 illis non omnino consentit, sed potius docet cum Molina, Lugo etc., „si suspicio sive dubitatio sine indiciis fieret de peccatis gravissimis, ut esset de pio religioso suspicari, quod sit haereticus, vel quod cum matre incestarit; vel de viro communiter habito ut catholico, quod sit atheus: (est peccatum mortale). Ratio, quia forte major injuria iis irrogatur talia suspicando, quam si certum iudicium haberetur de delictis gravibus ordinariis.“ Quae sententia *in praxi* cum priore fere coincidere videtur: nam deliberate talem enormem suspicionem concipere aut fovere, vix quisquam facturus est, nisi ex malevolentia. Cf. Reuter p. 3 n. 402.

2. Sese atque suas res custodire ex timore, ne ab aliis invadantur, non est ex se suspicio temeraria seu peccaminosa: hoc enim non nititur in iudicio aut positiva dubitatione contra certum hominem, sed nititur in illo iudicio vel timore, quo quis putat, *posse* accidere, ut aliquis, quem ipse quidem habeat pro homine probo, nihilominus re ipsa sit malus atque perversus, quum multi sint mali: quod verum est. Nimirum si agitur de actione, quae ad proximum tantum dirigitur, hic praesumendus est bonus, donec probetur malus; at si de protegendis rebus propriis agitur, rejecto iudicio malo contra proximum, tamen quod mihi securius est, recte facio, quamquam moderate. Reuter ib.

§ 3.

De contumelia.

1188 I. Contumelia nova species injustitiae est, sc. laesio alieni honoris injusta: quae fit plerumque contra eum, qui aliquo modo praesens est, quum detractio fiat regulariter contra absentem: nam si detractio fit contra praesentem, praeter diffamationem *simul* contumeliam continet. Praesens autem aliquis dicitur aut personaliter, aut in aliquo suo signo, ut in imagine, literis a se scriptis etc.

Contumelia igitur est signum contemptus, sicut honor est signum aestimationis: quare ut contra absentem committatur veri nominis contumelia, debet fieri aut aliis spectantibus, aut contra signum — puta imaginem — publice expositum; alias enim vix distinguitur a contemptu, quem quis apud se contra alterum fovet.

Verum si quid contra honorem alterius fit, non ipso praesente, sed coram aliis tantum, si *internus contemptus gravis* abest, non tam facile graviter peccatur, nisi fiat coram iis, qui dicta vel facta illi,

cujus honor laesus est, relaturi sunt: nam, ut docet S. Alph. l. 3 (al. 4) n. 334 (de praec. IV.), honor non laeditur, nisi per contumeliam illatam in praesentia offensi; vel in absentia, sed eo fine, ut alter resciat. Addendum tamen est ex contextu S. Doctoris: „vel cum praevisione, quod offensus id comperiat.“ Alias S. Alph. *contumeliam* gravem adesse negat.

II. 1. Contumelia fieri potest variis modis, sc. verbis, quando ¹¹⁸⁹ convicia, probra in aliquem conjiciuntur; signis, ut irrisione, contumeliosis gestibus; factis, ut conspuendo, percutiendo etc.: quae omnia in ratione *contumeliae* probabiliter ejusdem sunt speciei, ex S. Alph. cum Busenb. l. 5 (al. 2) n. 82 (*de peccatis*), Reuter l. c. n. 404, Tamb. l. 9 cp. 3 § 8 n. 2: nisi forte accuratior *modi* inquisitio confessario necessaria sit, ut cognoscat, utrum mortale peccatum fuerit necne.

Contumeliam etiam omissione debiti honoris fieri posse, hic necessarium non est, ut exponatur; siquidem specialis honor Superioribus debetur; de quibus actum est supra in quarto praecepto. Verum apparere debet, hanc omissionem ex consulto fieri *in contemptum*; aliter non contumelia est, sed inobservantia.

2. At quamquam contumelia qua talis ejusdem speciei moralis esse dici potest: saepe adjunctas habet alias malitias, ut: irreligiositatis, si quem irrideas propter exercitium virtutis; laesae pietatis, si contumelia est contra parentes; blasphemiae, si contra Deum vel Sanctos; alterius injustitiae, si fit laesio corporalis; scandali, si intendis aut praevides, alterum ad gravem iram vel vindictam commoveri.

III. 1. Contumelia secundum explicationem datam est grave peccatum, imo censetur diffamatione esse gravius: nisi parvitas materiae excusat. S. Thom. l. c. q. 73 a 3 ad 2.

2. Ut igitur de gravitate aut parvitate materiae recte judicetur, consideranda est conditio personarum: nam ea, quae apud homines cultos et nobiles pro gravibus conviciis habentur, inter homines rudes et plebejos pro gravi injuria minime haberi possunt. Haec enim et proferuntur et audiuntur, etsi cum ira, tamen non cum tanta injuriae aestimatione, ut mortale peccatum constituent.

3. Similiter advertendum est, si correptionis causa pater filium contemptibili nomine vocat, id non esse proprie contumeliam: modo ne, ratione aetatis habita, nimis excedat.

Busenbaum, cui consentit S. Alph. l. 5 (al. 2) n. 81, ita habet: „Sic excusantur, saltem a mortali, multi parentes, dum filios vocant asinos etc. Item mulieres, pueri, et infimae sortis homines conviciis se onerantes: quia quum fides iis non habeatur, non laeditur graviter honor. Denique si joci causa per convenientem recreationem leves defectus obijciantur, urbanitas est, secundum S. Thom. l. c. q. 72 a. 2, dummodo alter non contristetur, nec ad iram moveatur.“

Etiam si ad facta venit, conditio personarum attendi debet. Nam ib. n. 83 ita de vulgo docent: „Rixae, si modum non excedant, ut et leviculae pugnae, veniales sunt; secus si progrediuntur ad seditiones, vulnera, cae-

des⁴: imo qui non incipit, sed se defendit, a peccato immunis esse potest, si id facit cum moderamine inculpatae tutelae.

Articulus II.

De restitutione ex famae et honoris laesione oriunda.

1191 I. Restitutionis obligatio oritur ex omni et sola diffamatione, qua peccatum est contra *justitiam*: quare ubicunque supra art. pr. dictum est, delinqui probabiliter contra solam caritatem, obligatio restitutionis, utpote saltem dubia, urgeri nequit, si — ut communiter obtinet — haec restitutio notabiliter incommoda vel gravis est.

II. Obligatio restituendi famam laesam urget omnes eos, qui aut ipsi injuste famam alienam laeserunt, aut causa efficax injusta fuerunt, sive principaliter, sive secundarie: qui autem sine peccato gravi alienam famam laesit, tenetur quidem, si potest, damnum famae impedire aut resarcire, sed non cum incommodo relative gravi.

III. Modus autem reparandi famam diversus est in simplici detractione et in calumnia. Qui enim calumniatus est, debet, si necesse fuerit, etiam aperte retractare: qui autem simplicem detractionem fecit, aperte retractare per mendacium nequit; verum *restrictione utens* retractare per se et potest et debet. E. g. qui alterum adulterii in-cusavit, quod re ipsa commissum quidem est, sed nondum publice notum, verissime dicere potest aut etiam debet, se errasse seu se *falso alterum adulterum esse* dixisse; nam adulter sine restrictione ille dicitur, cujus adulterium *notum est*, et proin *restricto sensu* vere negatur, eum adulterum esse, qui ut talis *notus non est vel probari nequit*.

At quoniam saepe accidere potest, ut in simplici detractione ejusmodi retractatio efficax fieri nequeat: vix aliud superest, quam ut quaeratur opportunitas illum, qui antea est diffamatus, dextre coram iisdem laudandi, etiamsi fiat in aliis rebus, et sic, quantum fieri possit, damnum resarciendi. S. Alph. n. 992.

IV. Ab obligatione retractandi diffamationem excusare potest 1) difficultas relative nimis magna et excedens ex parte diffamatoris, 2) inefficacia retractationis praevisa, 3) reparatio famae aliunde jam orta, 4) remissio ex parte ejus, qui est diffamatus, legitime facta.

V. Honor laesus restitui debet sicut laesus est, ita saltem ut reparatio iis innotescat, coram quibus contumelia sit illata.

1192 **Uberior explicatio.** Ad I. nota: 1. Si contra justitiam peccatum diffamationis commissum est, etiam alia damna, si quae secuta sunt et aliquo modo praevideri poterant, ut in bonis fortunae, resarciri debent: quae obligatio reparandi damna in bonis fortunae transit etiam ad haeredes, quum reparatio *famae* ad personalem obligationem restringatur.

2. Ipsum autem damnum famae illatum, si in se reparari nequit, ut pecunia compensetur, urgeri nequit: S. Alph. n. 1000 cum plurimis docet, *probabilius* eam non esse obligationem. Nihilominus

judex, si causa ad ipsum deferatur, multam imponere — si lex id permittit — justissime potest; neque injuste agit, qui pro fama laesa pecuniarum compensationem a diffamatore postulat, nisi velit in iudicium vocari. Cf. Less. l. 2 ep. 11 n. 96.

3. Imo quum a non paucis doceatur, famam laesam, si quis restituere nequeat, ex obligatione pecunia compensari debere: aliqui ex hac non improbabili opinione inferunt, posse diffamatum in tali casu occulta compensatione secundum prudentis iudicium et aestimationem uti: quod nihilominus S^o Alph. n. 1001 non probatur, et revera quum jus diffamati dubium sit, et obligatio diffamatoris practice nulla, haec compensatio, nisi aliae circumstantiae accedant, non est permittenda.

4. Id vero admitti potest, ut, si mutua facta sit famae aut honoris laesio, atque unus nolit reparationem facere, etiam alter interim obligationem suam pro suspensa habere possit, ut vid. tali modo adversarium urgeat ad mutandam voluntatem: modo ne diffamatio illata etiam in alios redundet. S. Alph. n. 999 cum Busenb. et innumeris aliis, ut Less. l. 2 cap. 11 n. 133, Laym., Sylv., Roncaglia, Holzm. etc. contra Navarr., Lugo, Cajetan. etc. Similiter fere debitor, qui a suo creditore diffamationem passus fuerit, dilata solutione debiti urgere potest diffamatorem, ut sibi famam restituat: modo ne agatur de tanto debito, quod comparisonem cum dispendio famae nullo modo sustineat. Cf. Lessius l. c. n. 97.

Ad II. 1. Qui excitavit ad injustam diffamationem, debet in 1193 defectu diffamatoris famam restituere, atque alia damna reparare.

2. Qui crimen revelavit eis, quos putabat prudenter, illud amplius divulgaturos non esse, non tenetur nisi apud eos reparationem facere: secus si praevideat, eos facile evulgaturos esse; nam tum nisi *ipsi* apud suos auditores rem retractent et sic porro, primus diffamator tenetur apud omnes mediatos auditores reparationem facere, *quantum est possibile*. Practice in simplici detractione saepe aliud non relinquitur, nisi ut cum retractatione apud immediatos auditores jungatur seria exhortatio, ut ex sua parte hi etiam retractationem faciant.

3. Qui sine culpa, aut sine culpa gravi famam laesit, debet tum, quum primum errorem animadvertat, modo non difficulter possit, reparationem famae facere: quod si deliberate negligit, jam ex gravi culpa injusta ad sequentia damna sive majoris diffamationis, sive bonorum fortunae etc. restituenda tenetur.

Ad III. Modos retractandi detractiones, quae factae fuerint narrando crimen occultum, S. Alph. n. 992 quosdam assignat, qui omnes nituntur in restrictione non pure mentali, sc. dicere diffamatorem posse: 1) se errasse vel se deceptum esse: quia quodlibet peccatum error est et deceptio; 2) se falsum dixisse, vel mentitum esse, eo quod peccata in genere a S. Script. falsitates et mendacia dicuntur. Equidem puto, potiore etiam jure dici posse et debere a diffamatore, se *non verum*, seu *falsum dixisse*, vel: quod dixerit, verum non esse; nimirum eo sensu, quem supra indicavi.

Ad IV. 1. Circa condonationem ex parte ejus, qui damnum famae 1194 passus est, notari debet, hanc condonationem valide fieri non posse, si dif-